

envolupar, és sens dubte un manual necessari, ben equilibrat i pràctic, amb un desplegament dels conceptes generós, molt exemplificat i amb bons exercicis. El manual que calia tenir avui per a la iniciació a la dialectologia catalana, vista com una disciplina polièdrica. Un llibre fonamental per al seu ensenyament al qual augurem molts anys de vida activa i reedicions successives.

Xavier LUNA-BATLLE
Universitat Autònoma de Barcelona

VILARDELL, Laura (ed.) (2016): *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 180 p.

Aquest volum recull les aportacions de la jornada sobre «Traducció i censura durant la dictadura franquista», organitzada per la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya i celebrada el novembre de 2013. Compta amb la intervenció d'un bon nombre d'especialistes i aglutina diversos aspectes del fenomen que, fins a les acaballes del règim, va afectar tants sectors de l'àmbit cultural: des de la prohibició de la publicació de revistes en llengua catalana fins a la delicada situació a què es va veure sotmesa la producció editorial, passant per la censura teatral. En aquest context de repressió, cap manifestació pública, impresa o escenificada, va poder esquivar el control omnipresent de la censura. Tal com manifesta Josep Massot i Muntaner en el pròleg, el conjunt de treballs que conformen l'obra «no es proposa de cap manera de constituir una història completa i definitiva del paper que va representar, en l'època franquista, una censura iniciada el 1936 mateix»,¹ però certament esdevé una contribució valuosíssima al fons ja existent sobre una matèria que encara ofereix un ampli ventall de possibilitats d'estudi. L'obra aplega deu articles que, per bé que mostren diverses faccions del fenomen censori, convergeixen sovint en els mateixos punts. Dues de les col·laboracions estan relacionades amb la censura eclesiàstica i l'activitat d'empreses directament vinculades al clergat (la 1 i la 2), dues més se centren en el paper de la censura sobre la importació d'obres dramàtiques i les representacions teatrals (la 3 i la 7), quatre analitzen les repercussions del control franquista sobre les traduccions al català de narrativa i assaig al llarg dels anys seixanta (la 4, la 5, la 8 i la 10) i, a l'últim, dues intervencions incideixen en les nombroses adversitats que van haver de sofrir les publicacions periòdiques en català (la 6 i la 9).

En contra del que es pugui pensar, tal com Josep Massot i Muntaner afirma, el món eclesiàstic va haver d'acatar les mateixes restriccions lingüístiques: si més no a Catalunya, en acabar la guerra, les produccions religioses no van gaudir de més privilegis que la resta. La primera col·laboració, precisament, tracta els periples de «Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i la censura». L'experiència de Massot i Muntaner com a director de les Publicacions des de l'any 1971 confereix al treball un valor incommensurable, el qual adquireix en certa manera un aire de memòries. Relata les tretes subtils que els responsables de les Publicacions de Montserrat van haver d'ordir, partint de la incessant lluita que l'abat Aureli M. Escarré va dur a terme, per tal d'eludir la prohibició categòrica del català en qualsevol manifestació pública, oral o escrita, la qual cosa no van impedir que Montserrat restés muda durant molt de temps. La prolífica edició de revistes i de llibres en català, que tant havia augmentat al llarg del primer terç del segle xx, va haver d'esperar l'avinentsa d'un vent més favorable. L'aportació potser més important de Montserrat a la cultura va ser la revista *Serra d'Or*, que, en els límits de la legalitat i sota la relativa tolerància del governador civil de Barcelona, a les acaballes dels anys cinquanta es publicava estrictament en català. Amb tot, no es va lliurar de passar per la censura prèvia a partir de 1964, arran d'un conflicte amb el delegat del Ministeri d'Informació i Turisme a Barcelona, Jaime Delgado.

La segona col·laboració, de Mireia Sopena, sota el títol «Diligent i Irreductible. La censura eclesiàs-

1. MASSOT I MUNTANER, Josep (2016): «Pròleg». A: VILARDELL, Laura (ed.). *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 5.

tica als anys seixanta» (que s'inscriu en les línies d'investigació del Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània (GETCC)), s'endinsa en el paper del clergat durant l'anomenada dècada daurada del llibre religiós —de l'any 1958 al 1971—, segons la política censòria planificada des del palau episcopal de Barcelona. Cal remarcar-ne la tasca prèvia de buidatge dels expedients per part dels editors de revistes i llibres en català al Fons Censures de l'Arxiu Diocesà de l'Arquebisbat de Barcelona duta a terme per a desenvolupar el treball. S'opena analitza d'aquesta manera, i amb un rigor justificat, l'efecte que va produir la censura eclesiàstica en la producció editorial; una censura que actuava amb la complicitat de la censura civil i que, tot i ser relativament transparent en comparació amb la censura governativa, no era menys severa: de vegades pel fet d'haver-se inhibit davant d'obres de caràcter polític i haver estat còmplice, de retruc, de les atrocitats del règim, i d'altres vegades per la «tàctica dilatòria a què va recórrer per protegir-se de la ira governativa».²

Enric Gallén, que ha dedicat bona part de la recerca a la recepció i la traducció de la literatura dramàtica estrangera en el teatre català dels segles XIX i XX, amb nombroses publicacions que n'acrediten la trajectòria, és l'autor del tercer treball: «Traducció i difusió de textos dramàtics en temps de censura i moral de postguerra» (dins les línies d'investigació del Grup d'Estudis de Traducció, Recepció i Literatura Catalana (TRILCAT)). Hi tracta el desenvolupament de la censura teatral des de l'inici del franquisme fins al final de la dècada de 1950. En la primera part exposa una contextualització de la situació del teatre a l'inici de la dictadura: en altres països occidentals no sotmesos a un govern totalitari —sobretot, a la Gran Bretanya i als Estats Units, i amb l'excepció de França— també existia la preocupació de controlar la transgressió dels valors que podien comportar les noves formes artístiques, per tal com la producció dramàtica d'aquell temps es va caracteritzar pel tractament de temes delicats que en molts casos generaven controvèrsia. La segona part se centra en l'anàlisi d'un panorama cultural que, fins les acaballes dels anys cinquanta, només va permetre publicar i representar el teatre estranger a Catalunya en llengua espanyola i, amb comptadíssimes excepcions, en català. Gallén ens mostra, per mitjà dels expedients de censura consultats a l'Archivo General de la Administración d'Alcalá de Henares (AGA), un seguit d'exemples de censura en obres traduïdes d'autors com Arthur Miller o Tennessee Williams, que posen de manifest els criteris aplicats tant a l'edició de textos dramàtics, sota la responsabilitat dels «lectors», com a les representacions, el control de les quals va ser executat majoritàriament pels inspectors d'espectacles.

Jordi Jané-Lligué (membre del GETCC) estudia «La traducció de narrativa dels anys 60 i la censura». Dins el marc de canvis polítics i el gir «aperturista» que va caracteritzar l'inici de la dècada dels seixanta, el treball revisa les convencions del període que va comportar l'aixecament del veto a la publicació de traduccions, seguit del *boom* editorial; l'aparició de la revista *Serra d'Or*; el naixement d'una de les editorials que va impulsar més prolíficament l'activitat traductora, d'Edicions 62; la represa d'Aymà-Proa i la col·lecció «A Tot Vent»; la creació de noves col·leccions en català en editorials ja existents, etc. Analitza alguns dels catàlegs editorials de la dècada a fi d'extreure certes conclusions sobre els models de literatura que pretenien promoure els editors, per tal com la incorporació de tants títols estrangers als catàlegs editorials està íntimament lligada a una de les preocupacions principals que movia el debat literari i la política editorial: el compromís dels novel·listes catalans amb els corrents literaris i socials del moment. El procediment d'investigació és revelador, en tant que repassa el funcionament de l'aparell censor i mostra alguns exemples d'informes de censura.

Paral·lelament, Jordi Cornellà-Detrell tracta alguns aspectes de l'auge de la traducció catalana a «“El terratrèmol de les lletres catalanes”»: traducció, censura i mercat del llibre en català als anys 60». Autor de nombrosos treballs relacionats amb la censura i la traducció (i membre del GETCC), Cornellà-Detrell se centra aquesta vegada en dues de les circumstàncies que van caracteritzar la dècada de la represa: d'una banda, exposa la conjuntura del redreçament de l'activitat traductora des del punt de vista de la premsa internacional —sobretot la premsa francesa, que tenia la mirada fixada en la cultura catala-

2. SOPENA, Mireia (2016): «Diligent i irreductible. La censura eclesiàstica als anys seixanta». A: VILARDELL, Laura (ed.): *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 50.

na— i, de l'altra, analitza les causes de la crisi editorial que es va esdevenir a les acaballes dels seixanta, després d'un excés de publicacions en què l'edició de traduccions superava la producció autòctona. Amb aquest objectiu, Cornellà-Detrell centra l'atenció en el pilar empresarial d'aquell moment: Edicions 62. Creixement i davallada, segons l'autor, convergeixen en les conseqüències que van comportar la celeritat impetuosa amb què van transcórrer els esdeveniments i la inconsistència de la situació política, econòmica i social sobre la qual es van sostenir.

L'aportació d'Eusebi Coromina i Pou tracta de «La revista *Orifloma* (1961-1977), una altra víctima de la dictadura» (en les línies de recerca del Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació (GETLIHC)). Estudia l'evolució del butlletí creat el 1961 pel bisbat de Vic, escrit en part en català, i que, com qualsevol altra creació impresa, es va haver de sotmetre a la censura prèvia. Al final dels anys seixanta i al principi dels setanta va esdevenir una publicació d'informació general de tendència progressista i catalanista, adreçada a un públic heterogeni, que exhibia articles de denúncia sobre certes qüestions internacionals que el lector fàcilment podia interpretar com a pròpies: articles sobre les dictadures sud-americanes o la portuguesa, la revolució estudiantil i obrera del maig francès del 68, l'imperialisme nord-americà a la Guerra del Vietnam... En aquella època, en el moment de màxim esplendor, la revista va patir un control ferri per part de la censura. Coromina denuncia la situació precària de la redacció quan la llei de premsa i impremta de Manuel Fraga Iribarne, que s'havia establert el 1966 i introduïa el concepte de «consulta voluntària», va obligar a la publicació a inscriure's en el registre d'empreses periodístiques i a tenir un director titulat, fet que considera una manera de tenir controlat tot allò que sortia de la impremta.

A «*La mort de Danton*, de Büchner, o l'eficiència de la censura en la traducció de Carme Serrallonga», Teresa Julio (del GETLIHC) planteja les circumstàncies del pas per la censura de l'obra de teatre *La mort de Danton*, de Georg Büchner, traduïda al català per Carme Serrallonga i publicada per Edicions Robrenyo l'any 1976. L'article s'estructura en tres apartats: el primer mostra una llista de les traduccions de l'obra, tant al català com al castellà, per tal de contextualitzar l'aparició del text del dramaturg alemany en els cercles literaris de l'Estat espanyol; el segon és una aproximació a l'editorial on va aparèixer; en el tercer Julio exposa, per mitjà de l'expedient de censura de l'AGA, algunes de les desavinences dels censors pel que fa a la publicació íntegra de *La mort de Danton*. Finalment, intenta trobar una explicació al veredict que va resoldre l'autorització de l'obra, tot i els fragments censurats i l'extinció imminent de la dictadura, atesa la mala reputació de què gaudia Büchner entre les esferes franquistes. Aquest és ben bé un exemple del fracàs de la maquinària feixista, per tal com no va poder evitar que, tot ignorant les advertències del censor, l'editor acabés imprimint intacta la traducció de Carme Serrallonga.

Pilar Godayol estudia el cas de «Dos clàssics del feminisme censurats» (dins del GETLIHC). Descriu el pas per la censura dels dos primers assaigs feministes traduïts al català durant el franquisme: *La mística de la feminitat* (1965), de Betty Friedan, i *El segon sexe* (1968), de Simone de Beauvoir. L'especialitat de Godayol en els estudis de gènere enriqueix indispensablement la informació ja de per si essencial recollida en els expedients de censura de l'AGA, segons els quals demostra que els processos que van seguir els expedients de les dues traduccions van ser ben diferents: mentre el primer es va resoldre de seguida, atesa la posició liberal nord-americana, burgesa i conservadora que encarnava Friedan, el segon ho va tenir més difícil i els tràmits es van allargar diversos mesos, en tant que Beauvoir representava una vessant existencialista, atea i anticlerical. Denegada l'any 1965, *El segon sexe* va passar repetidament per censors eclesiàstics, que van aplicar la rígida ortodòxia del règim i que, finalment, van dictaminar un veredict positiu el 1967.

Montse Caralt i Sagalés aborda «*Inquietud: sobreviure a la censura*» (en el marc del grup de recerca Textos Literaris Contemporanis: Estudi, Edició i Traducció (TEXLICO)). *Inquietud*, revista artística i literària que es va editar entre 1955 i 1966, tant en català com en castellà, no va ser gaire ben vista pels estaments polítics. L'objectiu de l'estudi és analitzar l'estira-i-arroña que va caracteritzar les relacions entre la redacció de la revista vigatana i l'òrgan que vigilava i controlava les publicacions periòdiques: la Direcció General de Premsa del Ministerio de Información y Turismo. La idea inicial de publicar-la

íntegrament en català va haver de ser descartada pels nombrosos obstacles que s'hi van interposar, com el control moral dels articles publicats, fins al punt que, tot plegat, va afavorir l'autocensura dels mateixos editors.

Laura Vilardell Domènech tanca el volum amb «La col·lecció “Isard”, d'Editorial Vergara, i la censura: el cas d'*After many a summer*» (en l'àmbit del TEXLICO). Fa unes pinzellades sobre la col·lecció «Isard», de l'editorial Vergara, que volia incloure entre els seus títols l'obra de Huxley; exposa un apunt biogràfic de l'autor nord-americà, com també unes notes sobre la recepció que va tenir a l'Estat espanyol; s'endinsa breument en el trasllat dut a terme per Rafael Tasis, i, finalment, Vilardell analitza l'expedient de censura segons el qual, com en molts casos de peticions per a l'autorització de traduccions al llarg dels seixanta, l'obra va rebre un veredict de aprovació amb supressions el 1966. No sabem, tanmateix, per quines raons l'obra no es va arribar a publicar.

En definitiva, som davant d'una obra força completa i ben construïda, fruit d'una tasca metòdica i tenaç que contribueix a completar la reconstrucció de la historiografia de la traducció sota censura. Encara que alguns dels treballs tracten més directament el tema que d'altres, en conjunt aquest volum col·lectiu és una contribució cabdal per al desenvolupament de la investigació en censura i traducció.

Lara ESTANY FREIRE
Universitat Autònoma de Barcelona